

**Актуальні проблеми викладання педагогічних дисциплін:
формування інтерактивного онлайн-середовища**

*Черушева Галина Батрбеківна¹, Кравцова Тетяна Олександрівна²,
Галицька-Дідух Тамара Вячеславівна³*

Опубліковано	Секція	УДК
25.05.2023	Освіта/Педагогіка	37.091.12- 057.54:378.3.151(477)

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7989622>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. З'ясовано, що викладання педагогічних дисциплін здійснюється на основі методологічних підходів і принципів навчання та реалізується через форми організації навчання, методи навчання, методи контролю і засоби навчання. Визначено поняття «інтерактивне онлайн-середовище» як системи динамічних процесів навчальної взаємодії між студентами й викладачами, які орієнтовані на формування пізнавальної активності й передбачають використання інтерактивних методів навчання. Вивчено характеристики інтерактивного онлайн-середовища та окреслено методи навчання, що забезпечують його ефективність. Ці методи містять: кейс-метод, зокрема педагогічний кейс, ділову гру, проблемне навчання, горизонтальне навчання, моделювання, метод проєктів, вебінари, лекцію-конференцію. Охарактеризовано методи навчання педагогічних дисциплін та їх особливості під час імплементації інтерактивного онлайн-середовища. Проаналізовано переваги формування такого середовища в процесі викладання педагогічних дисциплін.

Ключові слова: педагогічні дисципліни, інтерактивне онлайн середовище, інтерактивне навчання, підходи, принципи, методи навчання

**Relevant problems of teaching of pedagogical disciplines: in view of formation of
interactive online environment**

Annotation. The article deals with the relevant problem of pedagogical training that is the searching of efficient educational technologies contributing to positive formation of personality of future specialist in the sphere of education. During the research we proved that at the institutions of higher education pedagogical disciplines are taught on the basis of methodological approaches and principles of teaching. Methodological approaches include the

¹ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін, фінансово-економічного факультету, Національна академія статистики, обліку та аудиту, завідувач відділом профорієнтаційної роботи, Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-9652-0913>

² кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, факультету педагогіки психології та мистецтв, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-6892-3739>

³ кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії, Факультет історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-0950-5182>

following: personal, activity-based, system, competency-based, resource, synergic, axiological, humanistic, context-based, student-oriented. At the same time, principles of teaching concern activity, independence, systemic nature, solidity, accessibility, sequence, unity of education and upbringing, continuity, modular character, humanization, acmeology, interdisciplinary links, complexity, and interactivity. We found out that teaching of pedagogical disciplines is realized through certain forms of organization of educational process, methods of teaching, methods of control, and instruments of teaching. The article concerns the explanation of the pedagogical category of interactive online environment. It is determined as a system of dynamic processes of educational interaction between students and teachers oriented towards formation of cognitive activity and application of interactive methods of teaching. The findings show that formation of interactive online environment for teaching of pedagogical disciplines requires the detailed investigation of its characteristics that are well described in the paper. The authors outlined the methods of teaching that ensure the maximal efficiency of educational process. They include the following: case-study and the method of pedagogical cases, business game, problem-based learning, peer learning, simulation, project-based method, webinar, and lecture-conference. Also, the authors described the methods of teaching of pedagogical disciplines and outlined their peculiarities in the process of implementation of interactive online environment. We analyzed the advantages of interactive online environment in the process teaching of pedagogical disciplines at the institution of higher education. The findings prove that the main task of an instructor while teaching pedagogical disciplines is creation of positive conditions for active cooperation between all the students and achievement of maximal possibilities of interactive online environment.

Keywords: pedagogical disciplines, interactive learning, approaches, principles, methods of teaching.

Вступ

Динамічність суспільно-політичних і соціально-економічних процесів, трансформації світоглядних орієнтирів, формування інформаційного суспільства й інтенсивний розвиток інформаційних технологій, упровадження європейських стандартів в освіті й науці, глобальні зміни в парадигмі гуманітарно-наукових знань визначають нові освітні напрями й обумовлюють посилення вимог до підготовки сучасного фахівця в контексті європейської інтеграції.

Освіта – пріоритетна сфера суспільної життєдіяльності [1], ключовою характеристикою якої є передача знань і технологій, навчання протягом усього життя, формування творчих компетентностей, інтеріоризація особистістю морально-етичних цінностей, готовність до інноваційної діяльності [3]. У цьому зв'язку важливого значення набуває педагогічна підготовка, оскільки в сучасних умовах актуальним є становлення вчителя з урахуванням викликів сучасного динамічного суспільства [2].

Нагальною проблемою сучасної вищої освіти є пошук найбільш ефективних освітніх технологій, що здатні позитивно вплинути на формування майбутнього фахівця, оптимізувати освітній процес і модернізувати зміст навчання. В умовах викликів, зумовлених поширенням пандемії COVID-19, російською агресією проти України, що переросла в активні бойові дії на значній території держави, виникає потреба в трансформації традиційної системи освіти й вибору такого формату колективної співпраці, який допоможе перетворити навчання на максимально детерміновану діяльність [9].

Очевидно, що застосування інноваційних технологій і методик навчання, формування інтерактивного онлайн-середовища забезпечить підготовку висококваліфікованих мотивованих педагогічних кадрів і реалізацію індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти [13], адже організація освітнього процесу під час

воєнного стану – це новий виклик, який потребує модернізації вищої педагогічної освіти й інтеграції інноваційних методик до навчання в межах викладання педагогічних дисциплін.

Напрями розвитку сучасної освіти є предметом дослідження багатьох педагогів. Так, В. Андрющенко [1], А. Булда, О. Субіна [3], Н. Антонюк, С. Савчук [2], У. Когут, О. Сікора, Т. Вдовичин [9] досліджували особливості системи вищої педагогічної освіти в Україні, зокрема виклики навчання і викладання в умовах війни. Водночас результати науково-педагогічних досліджень, що стосуються розвитку педагогічної науки й професійної підготовки, представлено в публікаціях В. Литвина [13], Й. Вежейської [29], А. Литвина, Л. Руденко [12], Є. Хрикова [22].

Значну кількість досліджень присвячено підготовці майбутніх педагогічних працівників і викладанню педагогічних дисциплін. У цьому контексті варто пригадати публікації О. Цюняк (підготовка майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності) [23], В. Савченко й В. Павлюк [28], П. Сікорського (інноваційні підходи до підготовки майбутніх вчителів) [18]. Н. Онищенко [16] детально досліджував методологічні підходи до викладання педагогічних дисциплін під час професійної підготовки майбутніх учителів, а О. Ієвлєв [7] – реалізацію дидактичних принципів у процесі формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього викладача. Результати досліджень І. Кулик [10] детально розкривають особливості підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності в контексті інтеграції України в європейський освітній простір.

Слід зазначити, що окремі дослідження стосуються створення сприятливого освітнього середовища. Цю тему досліджували М. Давидюк [5], К. Данилишина [6], С. Калаур, Г. Діда [8], Р. Павелків, І. Петренко [17], Л. Ткаченко, О. Хмельницька [21], О. Яструб [25]. Також окремі питання методики викладання педагогічних дисциплін вивчали В. Стинська, Л. Прокопів [20], М. Бойченко, Т. Козлова, А. Куліченко, Р. Шрамко, Й. Полежаєв [26] (інноваційні технології навчання), І. Леонтьєва [11] (метод кейсів), І. Мельник, Л. Заремба [14] (ділова гра), Н. Бхіндер [4] (горизонтальне навчання), О. Наливайко [15] (проектне навчання), С. Яблоков [24] (проблемне навчання), В. Староста [19] (інтерактивне навчання). Водночас проблема викладання педагогічних дисциплін у контексті формування інтерактивного онлайн-середовища потребує детального вивчення для вдосконалення педагогічної підготовки в закладах вищої освіти (далі – ЗВО).

Метою статті є виокремити характеристики інтерактивного онлайн-середовища під час викладання педагогічних дисциплін і проаналізувати ефективні методи навчання в такому середовищі.

Результати

Для реалізації зазначеної мети насамперед слід охарактеризувати й виокремити загальні особливості педагогічних дисциплін. Аналіз наукових праць [22] дає змогу стверджувати, що педагогічні дисципліни пов'язані з теоретичними й експериментальними знаннями про педагогічний процес, на підставі яких формується освітній, виховний і дидактичний компоненти цілеспрямованої та систематичної діяльності з навчання і виховання людини. Нині з'являються нові обставини, які сприяють прогресу педагогіки як наукової галузі. Це спонукає до посилення інтеграції змісту педагогічних дисциплін, розвитку їхньої міждисциплінарності [12], а також появи нових субдисциплін професійно-педагогічного спрямування [29].

У закладах вищої педагогічної освіти України накопичено значний досвід підготовки майбутніх учителів, а наявний перелік педагогічних дисциплін орієнтований на формування педагогічної компетентності в здобувачів освіти [3].

Отже, педагогічна підготовка – це система організаційно-педагогічних умов, відповідного освітнього середовища й наявності навчально-методичного забезпечення, метою якої є формування готовності студентів до майбутньої педагогічної діяльності [23].

Викладання педагогічних дисциплін у ЗВО здійснюється за допомогою методологічних підходів і принципів навчання. Досліджуючи методологічні підходи до викладання педагогічних дисциплін, визначено, що вони містять особистісний [3], діяльнісний [3; 16; 18; 28], системний [3; 16; 18], компетентнісний [3; 16; 18; 28], ресурсний [3; 18], синергетичний [3; 18], аксіологічний [3; 16; 18; 28], гуманістичний [3], контекстний [16], акмеологічний [16] і студентоцентрований [16]. На основі об'єктивних і суб'єктивних закономірностей навчання, визначено такі принципи: активність, самостійність, систематичність, ґрунтовність, доступність, послідовність, єдність освітніх і виховних функцій навчання, безперервність, модульність, гуманізація, акмеологічність [7], міждисциплінарність, комплексність, інтерактивність [16]. Теоретичні засади викладання педагогічних дисциплін зображено на Рисунку 1.

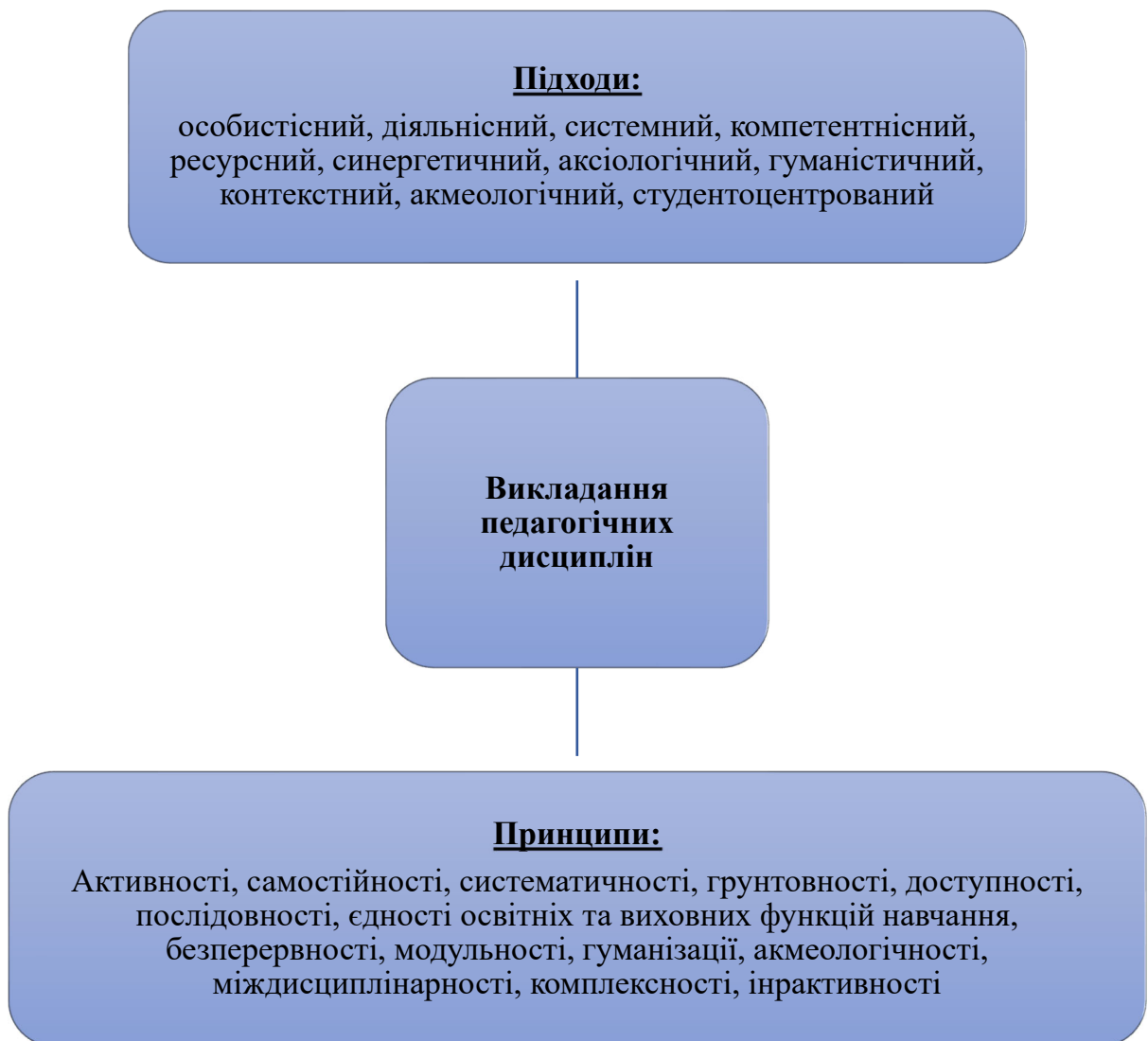

Рис. 1. Теоретичні засади викладання педагогічних дисциплін

Джерело: розроблено авторами

Викладання педагогічних дисциплін реалізується завдяки формам організації навчання (лекції, практичні й семінарські заняття, лабораторні роботи, практика, самостійна робота й науково-дослідна робота), методи навчання (словесні, наочні, практичні, пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, дослідницькі, проблемні), методи контролю (усний контроль (індивідуальний або фронтальний опис, бесіда, екзамен), письмовий контроль (тестування есе, реферат), самоконтроль, педагогічне спостереження) і засоби навчання (вербальні, невербальні, інформаційно-технічні, аудіовізуальні, медіадидактичні, електронні) [3]. Основні форми й методи викладання педагогічних дисциплін у ЗВО зображено на Рисунку 2.

Засвоєння змісту навчання і розвиток особистості майбутнього вчителя відбувається не лише в процесі вивчення теоретичного матеріалу, а й під час власної активної діяльності [23]. Це потребує створення сприятливого освітнього середовища з метою забезпечення найбільш комфортних умов для інтелектуального, соціального й професійного розвитку здобувачів освіти, а також виховання майбутнього вчителя, здатного до саморозвитку й самовдосконалення [10]. У контексті створення позитивної активної взаємодії між учасниками освітнього процесу слід зазначити, що необхідною умовою імплементації сприятливого освітнього середовища є використання інтерактивного навчання [5; 25]. Це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, у якій освітній процес відбувається за умови інтенсивної групової взаємодії та орієнтований на співпрацю між суб'єктами освітнього процесу, обмін знаннями й досвідом, вияв творчості, а також формування ключових компетентностей [10].

У зв'язку з поширенням інформаційного простору, використанням інформаційно-комунікаційних технологій, технологій дистанційного й електронного навчання актуальною є проблема формування інтерактивного онлайн-середовища [21]. Для детального аналізу формування такого середовища в процесі викладання педагогічних дисциплін визначимо його зміст й виокремимо характеристики.

М. Давидюк [5] вважає, що освітнє середовище – динамічна комунікативна система взаємних впливів суб'єктів, уключених у спільну освітню діяльність. Цікавою є думка О. Яструб [25], яка визначає освітнє середовище як сукупність умов й факторів, необхідних для успішного функціонування освітнього процесу. Водночас Р. Павелків й І. Петренко [17] стверджують, що освітній простір є складною системою, що забезпечує динамічну єдність учасників освітнього процесу та їх відносин. Ураховуючи особливості онлайн-середовища в ЗВО, слід зробити висновок, що це сукупність умов, що сприяють виникненню і розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між студентами й викладачами, а також формують пізнавальну активність за допомогою компонентів середовища (обладнання, програмного забезпечення, демонстраційного матеріалу, методів і прийомів навчання) [6]. Отже, інтерактивне онлайн-середовище в процесі педагогічної підготовки стосується системи динамічних процесів навчальної взаємодії між студентами й викладачами, які орієнтовані на формування пізнавальної активності й передбачають використання інтерактивних методів навчання.

Для того щоб сформувати інтерактивне онлайн-середовище, насамперед потрібно вивчити його характеристики. На основі аналізу науково-педагогічної літератури [5; 6; 8; 17; 25; 27] розглянемо такі характеристики інтерактивного онлайн-середовища, які забезпечують його ефективність і сприяють вивченню педагогічних дисциплін: самоорганізація, селективність методів навчання, активна діяльність студентів, позитивна комунікація між усіма учасниками освітнього процесу [5]; гуманізація і демократизація, ініціативність, автономність, розвивальний потенціал завдань та орієнтація на пошуково-пізнавальну діяльність, когерентність, варіативність методів навчання [25]; інформаційність, активна участь здобувачів освіти, використання

інноваційних педагогічних інновацій [17]; відкритість, можливість нарощення функцій відповідно до освітніх потреб, адаптованість [6]; індивідуальність, корпоративність та активізація спільної діяльності, масовість, доступність, віртуальність, естетичність, багатоаспектність, багатосторонність, технологічність [8]; самостійність, мотивація до навчальної діяльності, саморегуляція, забезпечення зворотного зв'язку, диференційованість [27].

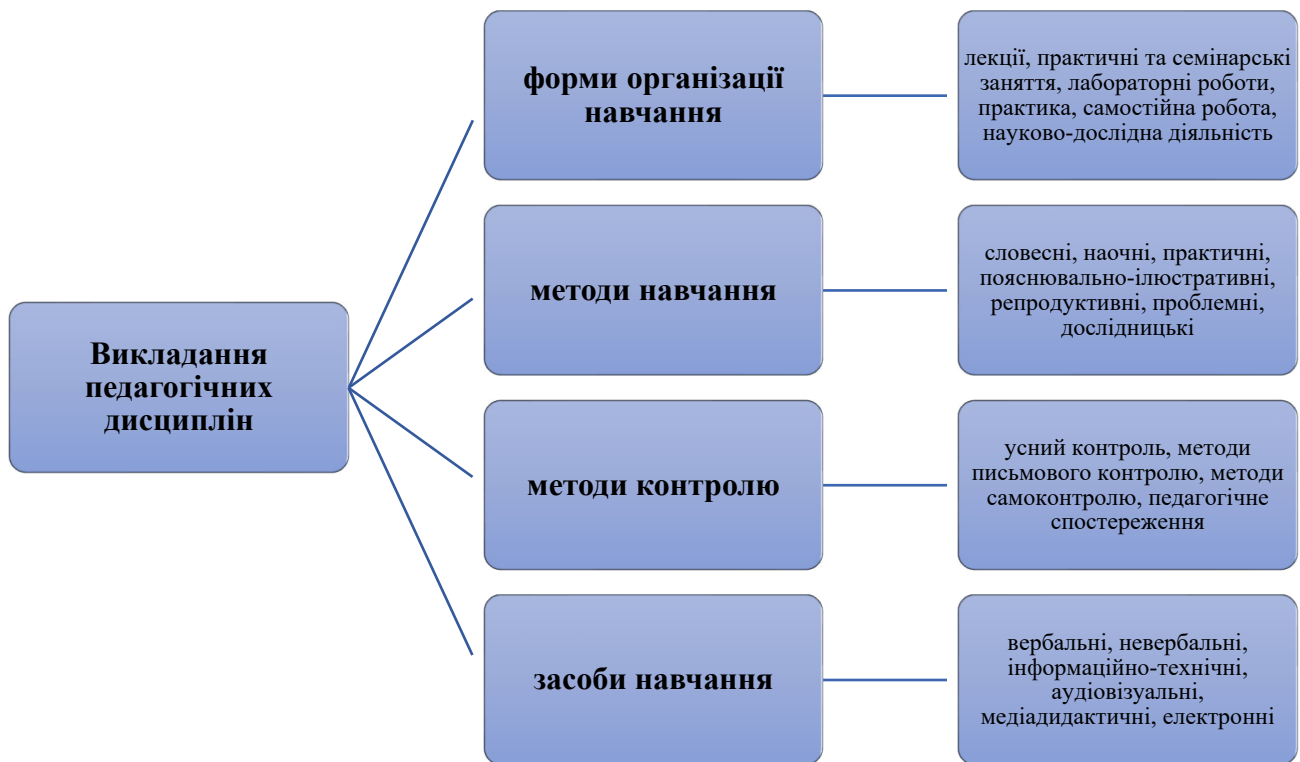

Рис. 2. Форми й методи викладання педагогічних дисциплін у ЗВО
Джерело: [3]

Зважаючи на зазначені характеристики й інтенсифікацію процесів, пов'язаних зі збагаченням інтерактивного онлайн-середовища новими освітніми технологіями [5] і необхідністю використання інтерактивного навчання [27]. У процесі викладання педагогічних дисциплін передбачено використання методів навчання, що забезпечують максимальну ефективність освітнього процесу. Такими методами є: кейс-метод, зокрема педагогічний кейс [11; 20], ділова гра [5; 14; 20; 25], проблемне навчання [20; 24], горизонтальне навчання [4], моделювання [20], метод проєктів [5; 15], вебінари [6], лекція-конференція [6]. У Таблиці 1 представлено характеристику методів навчання педагогічних дисциплін, які є ефективними під час імплементації інтегративного онлайн-середовища.

Таблиця 1

**Характеристика методів навчання педагогічних дисциплін у контексті
імплементатії інтерактивного онлайн-середовища**

Метод навчання	Характеристика
Кейс-метод, зокрема педагогічний кейс	Вирішення студентами завдань, визначених на основі реальної практики; аналіз реальних педагогічних ситуацій; пошук необхідної інформації під час вирішення педагогічної проблеми.
Ділова гра	Створення ситуації, яка імітує реальну професійну обстановку й передбачає розподілення ролей між учасниками; метод пошуку рішень у конкретній ситуації відповідно до запланованого сценарію.
Проблемне навчання	Отримання студентами необхідних знань і вмінь шляхом вирішення теоретичних і практичних проблем; самостійна пошукова діяльність студентів; творче засвоєння знань і вмінь за допомогою самостійної діяльності студентів.
Горизонтальне навчання	Двостороннє взаємне навчання; обмін знаннями, ідеями, навичками між студентами під час спільного виконання завдання; спільна навчальна діяльність, під час якої одні студенти виконують роль викладачів, а інші – тих, хто навчається.
Моделювання	Використання педагогічних моделей з метою вивчення нового матеріалу; вивчення певних педагогічних явищ за допомогою створення і вивчення їх моделей; відтворення педагогічної реальності й аналіз педагогічних дій з метою формування професійної компетентності.
Аудіовізуальний метод	Використання електронних підручників, комп'ютерних програм, аудіо- й відеоматеріалів для індивідуального й групового навчання.
Метод проєктів	Самостійне набуття знань шляхом вирішення практичних інтегрованих завдань; виконання конкретного завдання студентами на основі їх вільного вибору; орієнтований на самостійну роботу студентів (індивідуальну або групову).
Вебінари	Організація онлайн зустрічей у режимі реального часу; Розмова в реальному часу в межах електронного навчання.
Лекція- конференція	Передбачає імплементатію наукової лекції з використанням презентацій студентів; самостійне опрацювання нового матеріалу студентами та його презентація під час заняття.

Джерело: розроблено авторами

У межах інтерактивного онлайн-середовища студенти-педагоги мають змогу брати активну участь у навчальній діяльності, моделювати професійні ситуації, обговорювати проблемні ситуації, здійснювати навчальне управління навчальним процесом, виконувати різноманітні творчі й дослідницькі завдання. У межах останніх

педагогічних досліджень [19; 20; 21; 25; 26; 28] визначимо переваги формування інтерактивного онлайн-середовища в процесі викладання педагогічних дисциплін. До них належить: оптимізація освітнього процесу й усебічне врахування його закономірностей, підходів і принципів; створення сприятливого освітнього середовища під час вивчення педагогічних дисциплін; активізація пізнавальної діяльності студентів; формування професійної компетентності майбутніх фахівців; створення позитивного навчального діалогу під час навчання; забезпечення розуміння навчального матеріалу студентами; індивідуалізація педагогічного впливу; підвищення мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності; формування комунікативних навичок майбутніх учителів; виховання громадянських якостей здобувачів освіти; розвиток креативності; готовність студентів до інноваційної діяльності й використання інноваційних освітніх технологій; розвиток критичного мислення; готовність до навчання протягом усього життя; формування навичок приймати адекватні педагогічні рішення; розвиток навичок медіації; формування лідерських якостей студентів закладу вищої педагогічної освіти, що необхідні для управління освітнім процесом.

Отже, основним завданням під час викладання педагогічних дисциплін є створення позитивних умов для активної та ініціативної діяльності здобувачів освіти, збільшення можливостей інтерактивного навчання в межах онлайн-середовища.

Висновки

Нагальною проблемою педагогічної підготовки є пошук найбільш ефективних освітніх технологій, що здатні позитивно вплинути на формування майбутнього фахівця та оптимізувати освітній процес. Останнім часом виникає потреба в трансформації традиційної системи освіти й імплементації онлайн-формату колективної співпраці. Ці процеси є актуальними й для викладання педагогічних дисциплін.

Викладання педагогічних дисциплін здійснюється на основі методологічних підходів і принципів навчання. Методологічні підходи до викладання педагогічних дисциплін містять особистісний, діяльнісний, системний, компетентнісний, ресурсний, синергетичний, аксіологічний, гуманістичний, контекстний, акмеологічний і студентоцентризований. До принципів навчання належать принципи активності, самостійності, систематичності, ґрунтовності, доступності, послідовності, єдності освітніх та виховних функцій навчання, безперервності, модульності, гуманізації, акмеологічності, міждисциплінарності, комплексності, інтерактивності. Крім того, викладання педагогічних дисциплін реалізується через форми організації навчання, методи навчання, методи контролю і засоби навчання.

Досліджуючи особливості формування інтерактивного онлайн-середовища, визначено, що це система динамічних процесів навчальної взаємодії між студентами й викладачами, які орієнтовані на формування пізнавальної активності й передбачають використання інтерактивних методів навчання. У ході дослідження здійснено детальний аналіз характеристик інтерактивного онлайн середовища у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Водночас визначено методи навчання, що забезпечують максимальну ефективність освітнього процесу в умовах інтерактивного онлайн-середовища. Такими методами є: кейс-метод, зокрема педагогічний кейс, ділова гра, проблемне навчання, горизонтальне навчання, моделювання, метод проєктів, вебінари, лекція-конференція. Нами детально проаналізовано переваги формування інтерактивного онлайн-середовища в процесі викладання педагогічних дисциплін.

Подальші дослідження будуть спрямовані на створення моделі інтерактивного онлайн-середовища в процесі професійно-педагогічної підготовки в ЗВО.

Список використаних джерел

1. Андрющенко В. Глобальні тренди розвитку освіти XXI століття. *Вища освіта України*. 2019. № 3. С. 6–14. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37474/Andrushchenko_2019_3.pdf?sequence=1 (дата звернення: 23.03.2023)
2. Антонюк Н.А., Савчук С.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи до наскрізної виховної діяльності. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. Вип. 2. С. 19–25. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.2.3> (дата звернення: 23.03.2023).
3. Булда А.А., Субіна О.О. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх магістрів як важлива складова їх професійного становлення. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. № 2. С. 68–72. doi: 10.31651/2524-2660-2019-2-68-72
4. Бхіндер Н.В. Горизонтальне навчання як організаційно-педагогічна інновація в процесі професійної підготовки прикордонників у Республіці Індія. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 201–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfasps_2018_3_33 (дата звернення: 23.03.2023).
5. Давидюк М.О. Імерсивне освітнє середовище: принципи побудови і практики успішної реалізації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 59. С. 98–105. doi: 10.31652/2412-1142-2021-59-98-105
6. Данилишина К. Структура інформаційного освітнього середовища та використання його у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2021. С. 63–76. doi: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s6>
7. Ієвлев О. Реалізація дидактичних принципів у процесі формування професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача. *Гірська школа Українських Карпат*. 2019. № 20. С. 97–101. doi: 10.15330/msuc.2019.20.97-101
8. Калаур С.М., Діда Г.А. Методологічні засади інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесу. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. – 2022. Вип. 2(7). С. 17–26. URL: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-7-2> (дата звернення: 23.03.2023).
9. Когут У., Сікора О., Вдовичин Т. Виклики навчання та викладання в умовах війни. *Молодь і ринок*. 2022. № 6(204). С. 83–88. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.260171> (дата звернення: 23.03.2023).
10. Кулик І. Підготовка майбутніх учителів історії до інноваційної діяльності в контексті інтеграції України в європейський освітній простір. *Витоки педагогічної майстерності*. 2018. Вип. 21. С. 108–112. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11637/1/Kulyk.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).
11. Леонтьєва І.В. Педагогічний кейс як засіб розвитку критичного мислення майбутніх викладачів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2019. № 32. С. 29–38. doi: 10.28925/2311-2409.2019.32.4
12. Литвин А. В., Руденко Л.А. Вплив психології на педагогічну науку та практику: полемічні аспекти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Вип.

50. С. 144–151. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/4853/1/Литвин%20Руденко%20СтВінниця Вип 50 2018.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).
13. Литвин В. Індивідуальна освітня траєкторія здобувачів вищої освіти: контент-аналіз поняття, принципи побудови, форми та методи реалізації. *Молодь і ринок*. 2021. № 9 (195). С. 93–100. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.243899> (дата звернення: 23.03.2023).
14. Мельник І.М., Заремба Л.В. Ділова гра в системі методів активного навчання магістрів дошкільної освіти. *Молодий вчений*. 2019 № 2(66). С. 493–496. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-106> (дата звернення: 23.03.2023).
15. Наливайко О. Модель проектної діяльності здобувачів освіти в цифровому просторі на прикладі дисциплін педагогічного циклу. *Відкрите освітнє середовище сучасного університету*. 2021. № 10. С. 166–179. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1014> (дата звернення: 23.03.2023).
16. Онищенко Н. П. Методологічні підходи до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75(2). С. 153–159. URL: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-2.29> (дата звернення: 23.03.2023).
17. Павелків Р., Петренко І. Педагогічні підходи до формування освітнього простору: теоретичний аналіз проблеми. *Іноватика у вихованні*. 2021. Т. 1, Вип. 13. С. 39–49. doi:10.35619/iiv.v1i13.371
18. Сікорський П. Основні педагогічні підходи та їх вплив на формування навчальних технологій. *Освітні обрії*. 2021. № 1(52). С. 96–100. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/11028> (дата звернення: 23.03.2023).
19. Староста В. Технології інтерактивного навчання: сутність, класифікація. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 1(64). С. 232–237. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-64-2019-47.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).
20. Стинська В., Прокопів Л. Інноваційні методики викладання дисциплін у ЗВО в процесі магістерської підготовки. *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 22. С. 145–149. doi: 10.15330/msuc.2020.22.145-149
21. Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75(3). С. 91–96. URL: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-3.18> (дата звернення: 23.03.2023).
22. Хриков Є. М. Стан та напрями розвитку педагогічної науки в Україні. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 99–112. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/494> (дата звернення: 23.03.2023).
23. Цюняк О. Професійна підготовка майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності як наукова проблема. *Освітні обрії*. 2020. № 1(50). С. 201–205. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8554/1/4105-Текст%20статті-8748-1-10-20200730.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).
24. Яблоков С.В., Адамова Г.О. Технологія проблемного навчання як ефективний спосіб навчання англійської мови. *Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 3. С. 152–160. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/937/1/26.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).
25. Яструб О. Сприятливе інтерактивне середовище як детермінанта розвитку особистості молодшого школяра. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. №4(11). С. 89–

94. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15904/1/Яструб%2С%2089-94.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).
26. Boichenko M., Kozlova T., Kulichenko A., Shramko R., Polyezhayev Y. Creative activity at higher education institutions: Ukrainian pedagogical overview. *Amazonia Investiga*. – 2022. № 11(59). P. 161–171. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.59.11.15> (дата звернення: 23.03.2023).
27. Meniailo V., Shapran Y., Shapran O., Serhiichuk O., Bahno Y., Kanibolotska O. Innovative Training of Future Teachers of Higher Education Institutions in the Conditions of Distance Learning. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. № 13(2). P. 288–303. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/422> (date of access: 23.03.2023).
28. Savchenko V., Pavliuk V. Innovative approaches to future teachers' training in higher education institutions. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. № 1. С. 21–27. URL: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.1.2021.228558> (дата звернення: 23.03.2023).
29. Wierzejska J. New research areas and research problems in labor pedagogy. *Людиознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2018. № 6(38). С. 74–83. doi: 10.24919/2313-2094.6/38.123464